

تأثیر اعتقاد به مهدویت بر تکامل اجتماعی بشر

نرگس بزرگ‌خو^۱، آسیه بنت سلمان^۲

چکیده

کمال خواهی و سعادت جویی، از مشترکات فطری همه انسان‌هاست. با وجود تعبیرهای مختلف افراد از کمال، همه انسان‌ها به دنبال دستیابی به تکامل و سعادت فردی و اجتماعی هستند. مقاله حاضر با محوریت اعتقاد به مهدویت، به واکاوی تأثیر این عقیده بر تکامل اجتماعی بشر می‌پردازد. این پژوهش، با روش توصیفی-تحلیلی و با هدف تبیین اثر اعتقاد مهدویت بر تکامل جامعه بشری نوشته شده است. از نتایج به دست آمده در این تحقیق، بررسی نشانه‌های تکامل اجتماعی در جهان کنونی، تبیین عوامل تکامل در جامعه منتظر و ترسیم تکامل نهایی جامعه بشری در عصر ظهور امام مهدی علیه السلام است.

واژگان کلیدی: مهدویت، تکامل اجتماعی، جامعه مهدی‌باور، جامعه مهدوی، کمال نهایی.

۱. مقدمه

مسئله مهدویت، از نظر تاریخی، اعتقادی و کلامی قابل بررسی است. آنچه در این نوشتار بیان می‌شود، جنبه اعتقادی مهدویت است نه جریان تاریخی آن. البته خود اعتقاد به مهدویت نیز از جهت‌های مختلف قابل بررسی است، مانند چیستی اعتقاد به مهدویت، مهدویت در میان ادیان، خصوصیات مهدی علیه السلام، جامعه مهدوی، تأثیرات مهدی‌باوری و ... در این تحقیق از میان تأثیرات مهدی‌باوری بر جنبه‌های مختلف زندگی بشر، تأثیر اعتقاد به مهدویت بر تکامل اجتماعی بشر بررسی می‌شود. مهدویت، مصدر صناعی از ریشه هدی، به معنای هدایت (فراهیدی، ۱۴۱۴، ۳/۱۸۷۶) و راهنمایی با لطف و مهربانی (راغب اصفهانی، ۱۳۸۱، ۳/۵۰۴) است و مهدی به معنای هدایت شده توسط خداوند است (دهخدا، ۱۳۵۱، ص ۱۷۶). مهدویت اگرچه عقیده‌ای مشترک میان اقوام مختلف جهان است، اما منظور از آن در این مقاله، اعتقاد به ظهور پیشوای دوازدهم شیعیان، یعنی امام مهدی علیه السلام مصلح و منجی جهان در آخر الزمان

۱. دانش پژوه کارشناس ارشد علوم قرآنی، مدرس مجتمع آموزش عالی بنت الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، از ایران.

۲. دانش پژوه کارشناسی علوم قرآن و حدیث، مجتمع آموزش عالی بنت الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، از عربستان.

است که عاقبت حکومت حق را مستقر خواهد کرد و جهان در انتظار قیام اوست. مسئله اعتقاد به مهدویت و موضوع تکامل اجتماعی، از مباحث مورد توجه، مهم و مبهم برای بشر است؛ زیرا در میان مجهولات اساسی بشر، مواردی مانند آینده جهان چه می شود؟ منجی و نجات بخش بشر کیست؟ انسان از زندگی چه می خواهد؟ به کدام سومی رود؟ به دنبال چه هست و سعادت واقعی در چیست؟ پرسش هایی است که هر انسانی از خود می پرسد. اهمیت و ضرورت این مسئله باید از دو جنبه مورد توجه باشد. نخست آنکه توجه به کمال و سعادت خواهی، تنها دغدغه انسان امروز نیست، بلکه بشر همیشه در پی یافتن راهی برای دست یابی به سعادت واقعی و کمال نهایی خود و جامعه بوده و همه پیشرفت های مادی و معنوی، فردی و اجتماعی او در طول تاریخ، مرهون همین میل درونی بوده است. از سوی دیگر، جهان در آستانه عصر ظهور و حتی به تعبیر آیت الله مکارم شیرازی در فصلنامه انتظار، در بین الطلوعین ظهور است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۲، ص ۴۲). در شرایطی که منکران مهدویت هزینه های زیاد مادی و سرمایه های عظیم علمی خود را صرف انکار مهدویت می کنند، پرداختن به مهدویت از سوی معتقدان به این عقیده، بسیار ضروری و لازم است. اگر گستردگی نام و یاد حضرت مهدی علیه السلام میان دوست و دشمن از طریق گسترش مؤسسه ها، برنامه ها، کتاب ها و مکان های مخصوص آن حضرت، ظهور صغری باشد، باید با پررنگ کردن هر چه بیشتر ظهور صغری، این بین الطلوعین را به ظهور کبری رساند تا اعتقاد به مهدویت بر تمام جنبه های زندگی بشر سایه افکند. کمال خواهی، از دغدغه های اصلی همه انسان هاست و نوشتار حاضر، تأثیر اعتقاد به مهدویت بر تکامل اجتماعی بشر را بررسی می کند.

۲. مفهوم شناسی

۱-۲. معنای تکامل

تکامل، مصدر باب تفاعل از ماده کمل و کمال است. (فراهیدی، ۱۴۱۴، ۱۵۹۴/۳) کمال یک شیء، به دست آوردن یا حاصل شدن آن چیز است، پس هرگاه گفته شود کمل، معنایش این است که مقصود از آن به دست آمده و حاصل شده است (راغب اصفهانی، ۱۳۸۱، ۸۱/۳). بسیار گفته می شود تمام و کمال. برای مثال فلان کار به صورت تمام و کمال انجام شد، یعنی کمال و تمام هر دو، به صورت مترادف در مقابل نقص به کار می رود، اما فرق است بین تمام و کمال و اتمام و اکمال. قرآن کریم نیز دو مفهوم جدا برای تمام و کمال بیان می کند. «امروز روزی است

که نعمت را بر شما تمام کردیم و دین را کامل نمودیم» (مائده: ۳). بنابراین، اگر یک شیء، اجزایی داشته باشد، تا زمانی که همه اجزای آن موجود نباشند، ناقص بوده و باید مراحل تکامل را طی کند، یعنی شیء ممکن است تمام باشد و کامل نباشد. تکامل در کنار پیشرفت به کار می‌رود. تفاوت این دو واژه، با مثالی روشن می‌شود. برای مثال می‌گویند فلان بیماری در حال پیشرفت است، ولی نمی‌گویند در حال تکامل است و یا اگر لشکر در سرزمینی بجنگد و قسمتی از آن را تصرف کند، می‌گویند لشکر در حال پیشروی است؛ زیرا مفهوم تکامل، تعالی خوابیده است. تکامل، حرکت است، حرکتی عمودی و به سمت بالا، از مرحله‌ای به مرحله‌ای بالاتر، ولی پیشرفت، در سطح افقی هم ممکن است (مطهری، ۱۳۷۰، ص ۱۲). در علم فلسفه، کمال را از امور اضافی دانسته‌اند؛ زیرا موجودات در هر مرتبه‌ای، واجد فعلیتی هستند که نسبت به مرتبه نازل‌تر که فاقد آن فعلیت است، کامل‌ترند و نسبت به مرتبه بالاتر و آنچه فاقد آن هستند، ناقص‌ترند. بنابراین، می‌توان گفت که مفهوم تکامل، حکایت‌گر صفتی است وجودی که از دارایی و غنای حقیقی یک موجود در مقایسه با موجود دیگر حکایت می‌کند و کمال یک موجود، در عینیت یافتن و ظهور تمام استعدادهای نوعی آن است (رجبی، ۱۳۸۰، ص ۲۲۳).

۱-۱-۲. تکامل اجتماع

انسان موجودی اجتماعی است و جامعه انسانی متشکل از افراد بشر است. بنابراین، تکامل اجتماع انسانی هم منوط به تکامل افراد آن است. موجودات دیگر میلیون‌ها سال است که در وضعیت خود در جا می‌زنند، ولی اجتماع انسانی هیچ‌گاه حالت یکنواخت نداشته، بلکه با الهام از انگیزه درونی و شاید ناآگاه انسان‌ها، پیش رفته است. انسان‌ها از نظر مسکن، زمانی غارنشین بودند، اما امروز آسمان خراش‌هایی ساخته‌اند که یک دستگاه آن می‌تواند جمعیتی معادل یک شهر کوچک را با همه امکانات لازم برای مردم یک شهر در خود جای دهد. روزگاری تنها مرکب انسان‌ها پاهایشان بود، ولی امروز بر سفینه‌های فضایی سوار شده و آسمان‌ها را زیر پای می‌گذارند و از کرات دیگر دیدن می‌کنند. زمانی تمام معلومات بشر در یک صفحه کاغذ می‌گنجید و هنوز خطی ابداع نشده بود، ولی امروز حتی میلیون‌ها کتاب در رشته‌های مختلف، بیان‌گر علوم و دانش‌های او نیست. روزگاری تنها وسیله دفاعی و هجومی انسان‌ها، تیر و کمان و سنگ بود، اما امروز بمب‌های شیمیایی جای خود را به بمب اتم‌هایی داده که در یک لحظه شهری را ویران می‌کند. (مکارم شیرازی، بی‌تا، ص ۲۰) همه این موارد و صدها مورد دیگر، نشان از تکامل جامعه انسانی دارد. از سوی دیگر در تعریف کمال گفته شد

که کمال یک شیء در شکوفایی همه استعدادهای موجود در آن است، پس تکامل جامعه هم در به ثمر رسیدن همه ظرفیت‌های موجود در آن جامعه است. بنابراین، می‌توان گفت منظور از تکامل اجتماع، تکامل همه جانبه افراد در ابعاد مختلف از جمله تکامل جامعه در معنویت، عواطف، احساسات، تکامل در آگاهی، تکامل در عدالت و رفاه اجتماعی، تکامل در قدرت، تکامل در رابطه با طبیعت و... است.

در جهان بینی الهی، در کنار کمال فردی، به تکامل اجتماع بسیار توجه شده، تا جایی که قرآن کریم از جمله اهداف انبیای الهی را برقراری عدالت اجتماعی بیان می‌کند. (حدید: ۱۲) پیامبران الهی برای به ثمر رسیدن عدالت در جامعه، از هیچ تلاشی فروگذار نکردند. علاوه بر این، دقت در مفهوم عدالت و تأمل در جایگاه‌های وسیع آن در سطح اجتماعی، خود به خود این نتیجه را در پی دارد که منظور و مقصود انبیا از عدالت اجتماعی، رسیدن به تکاملی همه جانبه در کل جامعه بشری است. البته در بستر تاریخ، تا کنون چنین تکاملی میسر نشده و تعبیر واضح قرآن در مورد زمان آن، وقتی است که اسلام تمام جهان را فراگیرد (توبه: ۱۱؛ صف: ۹).

۲-۱-۲. تکامل کنونی جهان

بشریت در مسیر تکامل است و پیشرفت تکنولوژی، تکامل صنعتی، فن آوری اطلاعات نیروگاه اتمی، پایگاه اینترنتی، شبکه جهانی و فضای مجازی و... همه اجتماع کنونی بشر را در وضعیتی از تکامل قرار داده که انسان‌های گذشته، حتی خواب آن را هم نمی‌دیدند. نکته قابل توجه این است که این سیر تکاملی، هنوز هم به صورت تصاعدی پیش رفته و برای رسیدن به سطحی بالاتر تلاش کرده و به هیچ حدی هم قانع و متوقف نیست، اما به راستی این تکامل با این سرعت به کدام سو می‌تازد؟ قرائن گواهی می‌دهد که در کنار سیر تکامل صنعتی، دنیا به سوی یک فاجعه پیش می‌رود. فاجعه‌ای که زائیده همین تکامل‌های بشر است. فاصله زیاد بین طبقات مختلف اجتماع، شدت اختلاف و برخورد‌های دولت‌های بزرگ و کوچک، سیر تصاعدی جنایت‌ها، نابسامانی‌های روحی و اخلاقی و فرآورده‌های نامطلوب و ضایعات پیش‌بینی نشده زندگی صنعتی و... تمام دنیا را به سمت فاجعه می‌برد. فاجعه عمیقی که حتی خوش‌بین‌ترین افراد را هم نگران کرده و نسبت به اوضاع جهان بدبین می‌کند. جنگ‌های نابرابر و خانمان‌سوز، بمب‌های اتمی، ابرقدرت‌های جهانی که برای نابود کردن همه زمین، نه یک‌بار، بلکه تا هفت بار کافی است. پیدا کردن بهانه برای آغاز چنین جنگ‌هایی

هم کار سختی نیست؛ زیرا در جهان پر تراحم امروز، با وجود رقابت‌ها و انحصارطلبی‌های قدرت‌های بزرگ، صرف هزینه‌های سرسام‌آور برای ساختن بمب‌های اتم، بی‌جهت نیست. بنابراین، قابل پیش‌بینی است که در آینده‌ای نه چندان دور، فاجعه‌ای بزرگ روی می‌دهد و بشریت در یک جنگ جهانی نابرابر، یا بر اثر فقر اقتصادی ناشی از صنعت و تکنولوژی و یا غیر قابل زیست شدن محیط زیست، از بین می‌رود. (مکارم شیرازی، بی‌تا، ص ۱۸) در این وضعیت، باید گفت که یاسیر تکاملی اجتماع به بن‌بست رسیده، و یا اینکه این امر فطری کمال خواهی، به نابودی و ضرر بشریت منتهی شده است، اما باید گفت که نه تکامل به بن‌بست می‌رسد و نه امیال فطری بشر اگر درست کنترل شوند، به نابودی وی منجر می‌شوند، بلکه مشکل آنجاست که آنچه در دنیای امروز در حال انجام است، پیشروی تنها در تکامل مادی است و ادامه این راه، ادامه بحران‌ها و نابسامانی‌ها خواهد بود. وگرنه تکامل واقعی اجتماع بشری، تکاملی همه‌جانبه است که بخشی از آن را، صنعت و اختراع و ماهواره و اینترنت و... تشکیل می‌دهد. بنابراین، مشکل تکامل دنیای امروز، یک‌بعدی بودن آن است.

۳. مهدی باوری، عامل تکامل

بر اساس اعتقاد به مهدویت و روایات عصر ظهور، کمال نهایی فرد و جامعه بشری، در زمان ظهور امام مهدی علیه السلام محقق می‌شود، اما سؤالی که در اینجا به ذهن می‌رسد این است که اگر تکامل فردی و اجتماعی انسان در زمان ظهور حاصل می‌شود، پس تکلیف انسان‌های پیش از ظهور چه می‌شود؟ مگر نه این است که کمال طلبی، میل فطری در میان همه انسان‌ها در همه اعصار است؟ اگر دستیابی به این کمال نهایی اختصاص به مردم عصر ظهور دارد، آیا سایر انسان‌ها باید تنها آرزوی سعادت و کمال را در سر پیوراندند و با خیال آن زندگی کنند؟ به طور قطع که چنین نیست. درست است که رسیدن به کمال برای فرد و اجتماع در زمان ظهور به برکت وجود مقدس امام عصر علیه السلام و شرایط آن زمان سریع‌تر و آسان‌تر است، اما این مطلوب فقط اختصاص به آن دوران ندارد و حتی اعتقاد به مهدویت، در زمان غیبت امام عصر علیه السلام خود می‌تواند عامل تکامل و سعادت جامعه بشری باشد؛ زیرا انتظار مفهومی است اصیل، سازنده و حرکت‌بخش، در جهت ارزش دادن به رفتار انسان‌ها. انتظار، مسئله‌ای عمومی و امری فطری در میان بشر است. آدمی چه ابراز کند چه نکند، در انتظار است که از وضع موجود در آمده و به وضعیتی ایده‌آل دست یابد و اندیشه همه انسان‌ها این است که گمان می‌کنند وضع حیات نباید به صورتی باشد که آنها می‌بینند و روزی خواهد آمد که اوضاع سر و

سامان یابد. (قائمی، بی تا، ص ۱۴) جامعه مهدی باور و منتظر امام مهدی علیه السلام جامعه‌ای است که آشناترین رکن در آن، مسئله انتظار موعود است.

۳-۱. تکامل اجتماع مهدی باور به نسبت تکامل افراد

جامعه معتقد به مهدی علیه السلام جامعه‌ای است که افراد آن مهدی باورند. منظور از مهدی باوری، اعتقادی عمیق است که بر همه جنبه‌های وجودی فرد سیطره یافته و زندگی او را در جهت خاصی قرار داده است. در فرهنگ تشیع، انتظار عالی‌ترین نوع بندگی و نیکوترین تلاش و جنبش و شرط قبولی اعمال قرار گرفته است. فرد منتظر، حتی اگر از دنیا برود، مانند فردی است که در خیمه امام بوده و یا در رکاب پیامبر صلی الله علیه و آله در میدان جهاد به خون خود غلتیده است. (صدوق، ۱۳۶۳، ۱۱/۲) وقتی افراد یک اجتماع، این چنین مهدی باور باشند، این اعتقاد آنها را در مسیر تکامل انسانی قرار می‌دهد. هر قدر اعتقاد به امام مهدی علیه السلام در وجود فرد قوی‌تر و راسخ‌تر باشد، حرکت وی در مسیر تکامل، سریع‌تر خواهد بود. در عصر غیبت، تمام امید و آرزوی فرد منتظر، درک زمان ظهور و پیوستن به خیل یاوران امام مهدی علیه السلام است. یارانی که نمونه‌های انسان‌های کاملی هستند که کمال انسانی به طور متعادل در همه ابعاد وجودی‌شان به ثمر نشسته است، در ایمان و عمل صالح سرآمد روزگاران بوده و نمونه اخلاق کریمانه و شهره در شجاعت، دریای محبت و عاطفه هستند (مجلسی، بی تا، ۳۰۸/۵۲). چون ترسیم پایان راه و تصویر روزگار وصل، لذت رهرو را برای پیمودن ادامه راه شدیدتر و انگیزه او را قوی‌تر می‌کند، جامعه‌ای هم که افراد آن، مهدی باوران کمال یافته هستند، در مسیر کمال پیش می‌رود؛ زیرا در جامعه‌ای که نفوس انسانی مهذب رشد کنند و هر فردی علاوه بر تهذیب نفس فردی، به پاکسازی دیگران هم اهتمام داشته باشد، راه کمالات انسانی طی می‌شود.

۳-۲. تکامل اجتماع مهدی باور به لحاظ اصول تکامل اجتماع

بشر از زمانی که پا به عرصه حیات گذاشت، همواره در آرزوی یک زندگی اجتماعی، همراه با صفا و روحانیت بوده که در آن احساس امنیت و رضایت خاطر کرده و برای رسیدن به چنین زندگی‌ای، از هیچ تلاش و حرکتی باز نایستاده است و اگر این آرزو نبود، نمی‌توانست به زندگی خود ادامه داده و در برابر مشکلات و حوادث موجودیت خود را حفظ کند. اگر این خواسته تحقق خارجی نداشت، هرگز چنین آرزو و امیدی در نهاد بشر نقش نمی‌بست. به حکم ضرورت، جهان در آینده شاهد روزی خواهد بود که جامعه بشری پر از عدل و داد شود

و مردم با صلح و صفا زندگی کرده و غرق فضیلت و کمال شوند. (خلجی، ۱۳۷۸، ص ۱۱۲)

مصلحان و متفکران جهان از زمان‌های دور، برای تحقق این مرحله از تکامل اجتماع بشری بسیار اندیشیده‌اند. آنها اساس کمال اجتماع را در گرو قانون و عدالت حاکم بر اجتماع بیان کرده‌اند. با این تفاوت که هر فرد و یا گروهی، قانون و عدالت ویژه‌ای را پیشنهاد کرده است (کمیته علمی اجلاس، ۱۳۸۱، ص ۱۷۲). تاریخ گواهی می‌دهد که هیچ کدام از قوانین حکومت‌های بشری در همه دوران‌ها، نتوانستند بشر را به منزل مقصود برسانند، اما بر اساس جهان بینی الهی، کمال اجتماعی بشری زمانی حاصل می‌شود که قوانین و مقررات حاکم بر مردم، بر مبنای صلاح و رستگاری آنها تدوین شده باشد. به عبارت دیگر تفکر دینی، تکامل بشر را بر اساس دو اصل قانون و عدالت بیان می‌کند. قانون‌های بشری هر قدر هم با پیشوانه عقل و اندیشه و از سوی داعیه‌داران و مدعیان عدالت تنظیم شوند، باز هم به دلیل نقص دانش بشری و وجود غرایز و تمایلات نفسانی انسان‌ها، کاستی‌ها و نقایص فراوانی دارند که سعادت حقیقی و تکامل نهایی اجتماع را نمی‌تواند دربر داشته باشد. تفکر حاکم بر جامعه مهدوی، تفکر الهی اسلام است و بر پایه آن، اسلام کامل‌ترین دین است؛ زیرا همان طور که به فرد توجه داشته و برای سعادت و کمال فردی برنامه دارد، به سعادت و کمال جامعه بشری هم پرداخته و برای آن برنامه دارد.

بر اساس این اندیشه الهی، اگر قرار باشد جامعه بشری به بهترین شیوه اداره شود و بشر، صلح و امنیت و سعادت واقعی را درک کرده و راه رشد و تکامل را طی کند، راهش این است که همگی تحت یک حکومت واحد جهانی، متبنی بر قوانین آسمانی اسلام در آیند و این تنها راه عملی حل مشکلات جامعه بشری در همه دوران‌هاست. (خلجی، ۱۳۷۸، ص ۱۰۰) بنابراین، از منظر اصول تکامل اجتماع، جامعه مهدی‌باور بر اساس تفکر الهی اسلام، در مسیر تکامل صحیح قرار گرفته و با حرکت به سوی تشکیل حکومت جهانی مهدوی، در این مسیر پیش می‌رود. علاوه بر این، با توجه به اینکه مشکل حکومت‌های بشری، نداشتن الگوی مناسب برای دستیابی به تکامل بوده، جامعه مهدی‌باور با تصویری که با استفاده از آیات و روایات از جامعه تکامل یافته مهدوی در پیش‌رو دارد، پله‌های رشد و تعالی را طی کرده و در مسیر کمال برای پیوستن به آن جامعه جهانی پیش می‌رود.

۳-۳. تکامل جامعه مهدی‌باور بر اساس اهداف

آرمان بلند و هدف نهایی جامعه مهدی‌باور، پیوستن به جامعه جهانی مهدوی است. بنابراین،

حرکت این اجتماع، در راستای نیل به این جریان خواهد بود. برای دستیابی به این آرمان، جامعه مهدی‌باور باید زمینه‌سازی‌هایی انجام دهد که می‌توان آنها را در سه محور بیان کرد:

- کسب آمادگی عمومی؛
- استفاده از فرصت‌ها؛
- مبارزه با ظلم و فساد و شبهه‌افکنی و مهدی‌انکاری.

۳-۳-۱. کسب آمادگی عمومی

قیام و انقلاب جهانی و تشکیل حکومت مهدوی، ماهیت انفجاری نداشته و در بستر اوضاع همین جهان زمینه‌سازی می‌شود. بنابراین، جامعه مهدی‌باور برای فراهم کردن این زمینه‌ها تلاش می‌کند و از عوامل برای تحقق امر ظهور، وجود آمادگی است. انجام هر کار، نیاز به آمادگی لازم برای آن کار دارد و هر چه امر عظیم‌تر باشد، آمادگی بیشتری می‌طلبد. بنابراین، آمادگی برای چنین هدف بزرگی، یک آمادگی همه‌جانبه عمیق و وسیع است. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۱، ۳۸۵/۷) امام علی علیه السلام می‌فرماید:

خود را آماده فرج سازید و منتظر فرج باشید و در این مسیر از روح و رحمت خدا، ناامید و مأیوس نشوید؛ زیرا محبوب‌ترین اعمال نزد خداوند، انتظار فرج است. (مجلسی، بی‌تا، ۱۲۳/۵۲)

البته این آمادگی اعم است از آمادگی همه‌منتظران، که از طریق اصلاح نفس و کسب معرفت حاصل می‌شود. آمادگی عمومی در واقع آمادگی اجتماع برای تحقق امر ظهور است. غرض از این آمادگی اجتماعی آن است که باور مهدویت، همه‌گیر و پردامنه شود، شعاع نفوذش در همه دل‌ها گسترده شود و جهان بینی همه تغییر کند، همه حاضر شده و خود را برای رسالتی عظیم، مهیا کنند و برای تحقق این امر از تمام وجود خود سرمایه بگذارند. در چنین صورتی است که زمینه برای ظهور فراهم می‌شود. (الهامی؛ مهدی‌پور، ۱۴۰۳، ص ۲۱۱) جامعه معتقد به امام مهدی علیه السلام باید برای ایجاد آمادگی، تلاش کند. مهدی‌باوران، آمادگی‌های فردی را گسترش دهند تا فرهنگ انتظار را عمومی سازند و این امر زمانی محقق می‌شود که مهدی‌باوران دریابند که تحقق امر ظهور، در گرو آمادگی جهانی است. در این صورت است که به طور جدی به کسب آمادگی فردی پرداخته و دامنه آمادگی‌های فردی گسترش می‌یابد، خودیارهای اجتماعی فعال می‌شود، افراد از کنار مفاسد اجتماعی، بی‌توجه عبور نمی‌کنند و خود را مسئول می‌دانند و آمادگی اجتماعی را جدا از آمادگی فردی نمی‌پندارند، امر به معروف

و نهی از منکر رشد کرده و جامعه از حالت سکون و رکود خارج شده و به سمت صلاح و کمال پیش می‌رود.

۳-۳-۲. استفاده از فرصت‌ها

عدم تعادل در تکامل‌های دنیای امروز، گرایش بشر را به سمت یک تکامل همه‌جانبه و جامعه روشن و پرامید، پر از صلح و عدالت و برادری و برابری، قانون‌مند و اخلاق‌محور، هر روز بیشتر می‌کند. یأس و ناامیدی انسان از سازمان‌ها و تشکیلات مادی، جامعه انسانی را برای پذیرش حکومت جهانی آماده کرده و بشر امروز دریافته که دوران چاره‌سازی برنامه‌های مادی به پایان رسیده و این بن‌بست اجتماعی، جز به یک نیروی غیبی شکسته نخواهد شد. حال که اجتماع کنونی بشر به این میزان رشد و تکامل دست یافته که عدم کفایت و صلاحیت حکومت‌های بشری را برای سعادت خود درک کرده و به لزوم وجود یک قانون الهی فرابشری پی برده است، جامعه مهدی‌باور باید این فرصت را اغنیمت شمرده و با ترویج فرهنگ مهدویت، به ارائه الگوی مناسب حکومتی به اجتماع جهانی همت گمارد و با الهام از جامعه جهانی مهدوی، تکامل اجتماعی را در مقیاس‌های محدودتر رقم زند. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۱، ۱۹/۹۸)

۳-۳-۳. مبارزه با ظلم، فساد، شبهه‌افکنی و مهدی‌انکاری

توجه به قرائن تاریخی موجود و احادیثی که پیرامون وضعیت جهان در آستانه ظهور از معصومین علیهم‌السلام رسیده و نیز اوضاع فعلی جامعه جهانی، نشان می‌دهد که فراگیری و شمول ظلم و فساد و پیدایش افکار و مسلک‌های انحرافی، طرح شبهه‌های اعتقادی، مهدی‌های دروغین و یا انکار مهدویت، بسیار ظلمت‌آفرین بوده و به ایمان، باور و اعتقاد و امید افراد زیان می‌رساند. بنابراین، حفظ و گسترش اعتقادات دینی و شناخت صحیح عقیده مهدویت، وسیله تشخیص حق از باطل بوده و این مهم در جامعه مهدی‌باور متصل به زمان ظهور، مفیدتر و بلکه لازم‌تر است. (حکیمی، ۱۳۷۹، ص ۱۱۱) به همین علت است که مهدی‌یاروان این دوره، مورد ستایش پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم قرار گرفته‌اند، آنجا که می‌فرماید:

برادران من مردمی‌اند که در آخر الزمان می‌آیند. آنان به نبوت و دین من ایمان می‌آورند، با اینکه مرا ندیده‌اند. هر یک از آنها اعتقاد و دین خود را با هر سختی‌ای نگاه می‌دارد، چنان که گویی درخت خار مغیلان را در شب تاریک، با دست می‌کند یا آتش پر دوام چوب داغ را در دست نگاه می‌دارد. آن مؤمنان، مشعل‌های فروزانند در تاریکی‌ها، خداوند آنان را از آشوب‌های تیره و تاریک نجات خواهد داد. (مجلسی، بی‌تا، ۱۲۴/۵۲)

حکومت جهانی امام مهدی علیه السلام آخرین حلقه از حلقه های مبارزه اهل حق و اهل باطل است که به پیروزی نهایی منتهی می شود. بنابراین، حکومت مهدی باوران، با مبارزه با فساد و ظلم و مهدی انکاری، حلقه دیگری از مبارزات و مقدمه پیروزی نهایی است. نکته ای که باید به آن توجه داشت این است که در روزگار متصل به ظهور، اگر ظلم و جنایت به نهایت خود می رسد، از سوی دیگر، صلاح و فلاح هم به اوج می رسد، یعنی هر کدام از شقی و سعید، به نهایت درجه خود می رسند.

۴. تکامل در حکومت امام مهدی علیه السلام

انسان، خواستار تکامل است و حرکت اجتماعی بشر به سوی کمال در جریان است، اما قوانین بشر نمی تواند تکامل همه جانبه را برای اجتماع به ارمغان آورد. همچنین گذشت اعتقاد به مهدویت، جامعه مهدی باور را در مسیر تکامل حقیقی و صحیح قرار می دهد، اما مسلم است که تکامل نهایی جامعه بشری، زمانی است که امر خداوند بر همه زمین حاکم شده، ندای توحید در جهان گسترده و عدالت فراگیر شود. قرائن تاریخی و شواهد موجود نشان می دهد که این مسئله تا کنون در جهان محقق نشده، اما طبق قانون تکامل و به موجب آیات قرآن، در آینده بشریت رخ خواهد داد. بر اساس اعتقادات ادیان مختلف و تأکید روایات مسلم در اسلام، تحقق آن در حکومت جهانی امام مهدی علیه السلام خواهد بود. جلوه های این تکامل اجتماعی در زمان ظهور در عرصه های مختلف هویدا است:

- حکومت جهانی؛

- تکامل عقول و تعالی علوم؛

- معنویت و اخلاق عمومی؛

- رفاه عمومی؛

- امنیت و عدالت عمومی.

۴-۱. حکومت جهانی

امام علی علیه السلام در نهج البلاغه می فرماید: «دنیا پس از سرکشی به ما رو می کند، چونان شتر ماده بدخو که به بچه خود مهربان شود». (حکمت ۲۰۹) بر اساس قرآن، سرانجام صالحان (انبیاء: ۱۰۵) و مؤمنان (نور: ۵۵) و مستضعفان (قصص: ۵) وارث کل زمین هستند، نه شرق یا غرب یا شمال و یا جنوب، و این چنین شایستگان، جانشین پیشینیان در کل کره زمین هستند و

قدرتشان در همه جای عالم ظاهر خواهد شد و دین اسلام، غالب بر همه جهان خواهد شد و طبق روایات فراوان، تفسیر کامل همه این آیات، در زمان ظهور امام مهدی علیه السلام محقق خواهد شد. بنابراین، حکومت حضرت مهدی علیه السلام جهانی خواهد بود (صدوق، ۱۳۶۳، ۹۴۲/۲) و این حکومت واحد جهانی، جزء وعده‌های الهی بوده و وعده‌های الهی تخلف ناپذیرند (آل عمران: ۹). جهانی بودن حکومت حضرت و فراگیر شدن توحید و امر خدا در همه زمین، نشانگر تکامل در گستردگی حکومت حق پهنه زمین است.

۴-۲. تکامل عقول و تعالی علوم

در حکومت جهانی امام مهدی علیه السلام سطح افکار و اندیشه‌های مردم، به نحو چشم‌گیری بالا رفته و مردم از پرتو وجود حضرت، تکامل عقلی و علمی پیدا می‌کنند. در این زمینه امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «وقتی که قائم ماقیام کرد، خداوند دست لطفش را بر سر بندگانش می‌نهد و بدین وسیله، عقل‌های پراکنده آنان را جمع کرده و اندیشه آنان را به حد کمال می‌رساند». (صدوق، ۱۳۶۳، ۵۹۷/۲) در عصر ظهور، چنان تحول و جنبش عظیم و وسیع علمی به وجود می‌آید که درهای همه رشته‌های علوم به روی انسان‌ها گشوده می‌شود و راهی را که جهان بشریت در طول تاریخ در هزاران سال پیموده، به میزان چندین برابر در دوران کوتاهی، در عصر ظهور می‌پیماید (الهامی؛ مهدی‌پور، ۱۴۰۳، ص ۲۸۲) امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

علم و دانش به بیست و هفت قسمت تقسیم شده، اما اکنون بیش از دو قسمت آن در دسترس بشر قرار نگرفته است. وقتی که قائم ماقیام کرد، بیست و پنج قسمت دیگر را آشکار کرده و در بین بشر پخش می‌کند. (مجلسی، بی‌تا، ۱۱۸/۵۲)

در حکومت حضرت، سطح معلومات عمومی آن چنان بالا می‌رود که حتی زنان در خانه، از عهده قضاوت برمی‌آیند. (امینی، بی‌تا، ص ۴۲۲) هر فردی، دارای قوه استدلال و استنباط عمیق دینی شده و می‌تواند با استناد به کتاب و سنت، قضاوت و داوری کند (الهامی؛ مهدی‌پور، ۱۴۰۳، ص ۱۶۱)

۴-۳. معنویت و اخلاق عمومی

در عصر ظهور، در زمینه اخلاق و معنویت نیز تحول عمیقی ایجاد می‌شود. افراد اجتماع به کلی تغییر روحیه می‌دهند، توجهشان به خدا زیاد شده و گرد معاصی نمی‌روند. آنها در معنویات به حد کمال می‌رسند. محور تمام احکام، خدا بوده و حکومت جهانی بر محور توسعه اخلاقی است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این باره می‌فرماید: «هنگامی که قائم ماقیام کند، دستش را

بر سر بندگان گذاشته و عقول آنها را متمرکز ساخته و اخلاقشان را به کمال می‌رساند». (صدوق، ۱۳۶۳، ۲/۵۹۷)

در پرتو عنایت و ارشاد حضرت، اندیشه‌ها شکوفا شده و تمام کوته‌بینی‌ها و تنگ‌نظری‌ها و افکار پست که منشأ تضاد و تراحم‌های اجتماعی است، از بین رفته و جهان پر از صلح و صفا، و مردم با هم مهربان می‌شوند. (الهامی؛ مهدی پور، ۱۴۰۳، ص ۲۲۹)

۴-۴. رفاه عمومی

ترقیات مادی عصر ظهور، همراه با ترقیات معنوی و اخلاقی خواهد بود. بین تکامل مادی و تکامل معنوی و اخلاقی، موازنه و هماهنگی کامل وجود خواهد داشت. بنابراین، خطرانی که تمدن منهای معنویت دنیای امروز را تهدید می‌کند، در آنجا نیست. در دولت حضرت مهدی علیه السلام همه جای دنیا سبز و خرم و آباد می‌شود، زمین، گیاهان و گنج‌های خود را آشکار می‌کند، باران‌های نافع پی‌درپی می‌بارد، برکت و محصولات زمین زیاد می‌شود، اصلاحات لازم در کشاورزی به عمل می‌آید، وضع اقتصادی مردم بسیار خوب می‌شود به طوری که مستحق زکات پیدانمی‌شود. (امینی، بی‌تا، ص ۴۱۵) رحمت پروردگار و فیض او به حد نهایت همه افراد جامعه را فرامی‌گیرد و در نتیجه تمام گرفتاری‌ها، قحطی‌ها و بدبختی‌ها پایان می‌پذیرد. (الهامی؛ مهدی پور، ۱۴۰۳، ص ۲۸۲)

۴-۵. امنیت و عدالت عمومی

حکومت جهانی، حکومت ولایی است، هم مورد تأیید خدا و هم مورد رضایت مردم است. امنیت عمومی همه جا را فرا گرفته و کسی در صدد آزار کسی نیست. (امینی، بی‌تا، ص ۴۱۵) وسایل اطلاعاتی چنان پیشرفته می‌شود که دنیا را همچون کف دست آشکار کرده و حکومت مرکزی، تسلط کامل بر اوضاع جهان می‌بخشد، تا به واقع و بدون فوت وقت، برای حل مشکلات جهانی بکوشد و هرگونه فساد را در نطفه خفه کرده و امنیت کامل را برقرار کند. (جمعی از نویسندگان، ۱۴۱۳، ص ۲۱۶) به گونه‌ای که حتی یک زن، به راحتی بتواند در زمین با کمال آسایش و امنیت سفر کند. حکومت واحد جهانی بر اساس عدل و قسط عدالت می‌شود. عدالت همه زمین را فرامی‌گیرد. در سایه توجهات حضرت، مردم به جای ظلم و تعدی و جلوگیری از منافع دیگران، به طور عادلانه در کنار هم از مواهب الهی بهره می‌گیرند (الهامی؛ مهدی پور، ۱۴۰۳، ص ۲۸۴)

۵. نتیجه گیری

- همه تلاش های بشر در زمینه های مختلف، برای نیل به کمال و سعادت است.
- کمال هر موجودی، در به ثمر رسیدن همه ظرفیت های اوست، پس کمال انسان، در ثمر بخشی تمام ظرفیت های وجودی اوست.
- کمال جامعه بشری، در برقراری عدالت اجتماعی در همه زمینه های آن اجتماع است.
- اعتقاد به مهدویت، مستقیم ترین و نزدیک ترین مسیر برای دستیابی به تکامل اجتماعی است.
- جامعه مهدی باور، به لحاظ دغدغه افراد برای رسیدن به کمال، در یاری گری امام مهدی عجل الله تعالی فرجه و به جهت اصول تکامل اجتماعی و نیز بر اساس اهداف جامعه مهدوی، در مسیر تکامل اجتماعی قدم برمی دارد.
- جامعه مهدی باور در آستانه عصر ظهور، با کسب آمادگی عمومی و با استفاده از فرصت ها و با مبارزه با ظلم و فساد و مهدی انکاری، در راستای کمال و سعادت گام برمی دارد و افراد آن سعادت مندان پیش از ظهورند که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم آنها را ستوده است.
- تکامل نهایی جامعه بشری، در عصر ظهور محقق خواهد شد.
- تکامل اجتماعی بشر در عصر ظهور، در عرصه های مختلف از جمله حکومت جهانی، عقل و دانش انسانی، معنویت و اخلاق، رفاه عمومی و امنیت و عدالت قابل پیش بینی است.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۷۸). مترجم: مکارم شیرازی، ناصر. قم: انتشارات سپهر.
- * نهج البلاغه (۱۳۷۹). مترجم: دشتی، محمد. قم: مؤسسه امیرالمؤمنین علیه السلام.
- ۱. الهامی، داوود. مهدی پور، علی اکبر (۱۴۰۳). / او خواهد آمد. قم: نشر مرتضی.
- ۲. امینی، ابراهیم (بی تا). / دگستر جهان. قم: دار الفکر.
- ۳. جمعی از نویسندگان (۱۴۱۳). مجموعه مقالات و گفتارها پیرامون حضرت مهدی علیه السلام. تبریز: واحد برگزاری مراسم نیمه شعبان.
- ۴. حکیمی، محمدرضا (۱۳۷۹). خورشید مغرب. قم: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- ۵. خلجی، محمدتقی (۱۳۷۸). / تشیع و انتظار. قم: چاپ زیتون.
- ۶. دهخدا، علی اکبر (۱۳۵۱). لغت نامه دهخدا. تهران: چاپ سیروس.
- ۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۳۸۱). مفردات الفاظ قرآن کریم. مترجم: خسروی، غلام رضا. تهران: انتشارات مرتضوی.
- ۸. جبی، محمود (۱۳۸۰). انسان شناسی. قم: مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی علیه السلام.
- ۹. صدوق، ابی جعفر محمد بن علی (۱۳۶۳). کمال الدین و تمام النعمه. قم: مؤسسه نشر اسلامی.
- ۱۰. فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۱۴). کتاب العین. قم: انتشارات اسوه.

۱۱. فصلنامه انتظار (۱۳۸۲)، شماره هفتم، قم: مرکز تخصصی مهدویت.
۱۲. قائمی، علی (بی تا). نگاهی به مسئله انتظار. بی جا: انتشارات شناخت اسلام.
۱۳. کمیته علمی اجلاس (۱۳۸۱). بررسی نظریه های نجات و مبنای مهدویت. بی جا: بی نا.
۱۴. مجلسی، محمدباقر (بی تا). بحار الانوار. بیروت: مؤسسه وفاء.
۱۵. مطهری، مرتضی (۱۳۷۰). تکامل اجتماعی انسان. تهران: صدرا.
۱۶. مکارم شیرازی، ناصر (بی تا). مهدی انقلابی بزرگ. قم: هدف.
۱۷. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران (۱۳۸۱). تفسیر نمونه. تهران: دار الکتب الاسلامیه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی